

SDĚLENÍ, ZPRÁVY A RECENZE

SOCIOLOGIE V RUMUNSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLICE

S rumunskými sociology nás pojí vztahy přátelství a spolupráce při výstavbě vyspělé socialistické společnosti a týž teoreticko-metodologický, marxisticko-leninský základ sociologického bádání. Tomu však neodpovídá stupeň vzájemné informovanosti o tématice společného zájmu i o specifických podmínkách a tradicích sociologické práce. Svou úlohu v tom hrají též určité jazykové bariéry. Vítáme proto francouzská vydání rumunských publikací, na prvním místě monografii, která nám poskytuje zajímavý přehled vývoje sociologického myšlení v Rumunsku: M. Constantinescu, O. Badina, E. Gall — „*La pensée sociologique en Roumanie*“ (Éditions Meridiane, Bucarest 1974, 236 stran). Hutný nástin této historie podávají autoři v předmluvě, kterou považujeme za účelné zkráceně v následujícím textu reprodukovat.

V XVII. a XVIII. stol. se v Rumunsku začínají rozvíjet nové výrobní síly, vytvářejí se manufaktury, rodí se nové výrobní vztahy, pozvolna se transformují i vztahy agrární, rozvíjí se obchod a doprava, probíhá určitá urbanizace feudálních institucí, rozvoj tržní výroby, narůstají tendence formování jednotného trhu rumunských zemí.

Masy, které otevírají cestu novému režimu a jsou skutečnými tvůrci dějin, prosazují se s rostoucí rozhodností; jen v Transylvánii došlo v průběhu XVIII. stol. ke čtyřem velkým povstáním, jež otfásla feudálním zřizením, od mohutné revoluce Kurutů (1703—1711) až k revoluci v oblastech Horia, Cloșan a Crișan (1784—1785), která měla velmi rozvinutý program. Stále narůstá objektivní historická tendence k vytvoření rumunského národa, a spisovatelé toho století, zejména ti, kteří patřili k „Transylvánské škole“, přispěli významným způsobem k utváření nové moderní kultury a národního uvědomění Rumunů.

Rozvoj sociálního a národního myšlení v Transylvánii a v Banátě podstatně ovlivnil myšlení mladých revolucionářů a vlastenců v Bukurešti a Iași: vývoj národního uvědomění v Transylvánii byl zároveň podnícen pracemi Dimitrie Cantemira (1673—1723), významného rumunského učenice, autora knihy „*Descriptio Moldaviae*“, spisu sociologického a zároveň geografického, historického a etnografického, který vyšel roku 1716.

Problém vývoje kapitalismu v zemědělství se v rumunské ekonomice projevil obzvlášť ostře. Obroda agrárních vztahů a industrializace se v rumunských zemích a po jejich sjednocení v moderním Rumunsku objevuje jako objektivní nutnost. Nezvratně se též prosazuje nutnost jednoty rumunských zemí a jejich nezávislosti.

Revoluční demokraté z let 1821 a 1848/1849 pokusili se najít řešení těchto důležitých problémů, a to jak v teoretické, tak i v praktické rovině. Přispěli tím významně k pokroku rumunské společnosti, třebaže tyto revoluce byly poraženy mocnějšími silami tří sousedních retrográdních říší.

Rozsáhlé sociální problémy byly spjaty s velkými problémy národními, jež se týkaly vytvoření národního rumunského státu, i s problémy národní jednoty rumunské společnosti a národní nezávislosti. Sociální ideologové té doby museli odpovídat na všechny tyto naléhavé otázky. Sociologické studie se proto v rumunských zemích zrodily jako objektivní nutnost (teoretická i praktická) najít řešení vnitřních problémů, které vyzrávaly s krajní ostrovní.

Nicolae Balcescu (1819–1852), význačný historik a sociální myslitel, bojovník buržoazně demokratické revoluce, uveřejnil několik děl sociologické povahy, jako je např. *„Cesta revoluce v dějinách Rumunů“*, spis interpretující sociologicky dějinný vývoj Rumunska, nebo *„O sociálním postavení zemědělců“*, studie o sociálních podmínkách rumunského rolnictva té doby; nejdůležitějším dílem N. Balcescu je však spis, uveřejněný roku 1850 v Paříži, — *„Ekonomický problém podunajských obcí“*, v němž provedl hlubokou analýzu sociální a ekonomické situace ve Valašsku a podává návrh na určitá praktická řešení v oblasti ekonomické i sociální.

Před N. Balcescu se někteří významní myslitelé, jako je Teodor Diamant (?–1841) a Dimitrie Filipescu (1808–1843), pokusili uplatnit ve Valašsku některé principy utopického socialismu fourierovského typu; T. Diamant organizuje již v letech 1835 až 1837 falangu ve Scaeni. D. Filipescu vytvořil konspirativní organizaci s cílem svrhnout feudální režim, organizace však byla krutě potlačena.

Po N. Balcescu se sociologickým studiím dostalo mocného podnětu díky Moldavci Ion Ionescu de la Brad (1818–1892), agronomovi a ekonomovi venkova, který v Cařihradě uveřejnil vynikající studii o ekonomické a sociální situaci v Dobrudži (1851) a později v Rumunsku tři skvělé monografie o departementech v Mehedintsi, Putna a Dorohoi, v nichž se zabýval zejména agrárními problémy. Jím vyznačenou cestu sledovali další badatelé: George Maior (1855–1927), G. D. Creanga (1872–1940) aj.

Problémy industrializace Rumunska rovněž vyvolaly na konci XIX. stol. živé diskuse; Mihail Kogalniceanu (1817–1891), P. S. Aurelian (1833–1909) a A. D. Xenopol (1847–1920) uveřejnili důležité spisy, v nichž zaujali jasnou pozici ve prospěch industrializace Rumunska. Poslední z nich, A. D. Xenopol, významný historik, uveřejnil v Paříži svoje dvě základní díla: *„Teorie dějin“* a *„Historie Rumunů“* (2 svazky); zvýšený zájem věnoval vztahům mezi historií a sociologií a programovému charakteru sociologie.

Pozoruhodné výzkumy v oblasti sociologie podnikl významný rumunský matematik Spiru Haret (1851–1912). R. 1910 uveřejnil v Paříži svůj spis *„Sociální mechanika“*.

Významní rumunští sociologové Dimitrie Draghicescu (1875–1945) (poradce ministra zahraničních věcí Nicolae Titulescu) a Dimitrie Gusti (1880–1955) rovněž uveřejnili některé své spisy francouzsky v Paříži (první z nich např. práci *„Role jednotlivce v sociálním determinismu“* v r. 1904, druhý — spis *„Věda o sociální skutečnosti“* v r. 1941).

Sociologické problémy kladli rovněž další rumunští badatelé, jako Stefan Zeleni (1882–1934) v díle *„Rumunská buržoazie, její původ a historická role“* a Radu Rosetti (1856–1926) ve spisech *„Půda, rolníci a statkáři v Moldávii“*, *„Proč se rolníci vzbouřili“*, dále Gheorghe Zane (nar. 1897), který podal ve svých spisech rozbor díla N. Balcescu; obdobné zaměření mají rozsáhlé studie profesora Petre Andrei (1891–1940) *„Obecná sociologie“* a *„Filosofie hodnoty“* a studie profesora Nicolae Petrescu (1886–1954) o problémech sociologie politiky.

Ze sociologů transylvánských se připomínají důležité výzkumy Vasile Goldiše (1862–1934) o národnostních problémech a práce Virgila Barbata (1879–1936), Victora Aradiho (1871–1936), Roberta Brauna (1879–1936) aj.

Kritikové a historikové literatury Garabet Ibraileanu (1871–1936) a Eugen Lovinescu (1881–1943) zpracovali důležitá díla o sociologii literatury a sociologii kultury v Rumunsku.

Souběžně s rozvojem a nabytím zralosti dělnické třídy v Rumunsku vytvořila se vlivná škola marxistické sociologie ve 2. pol. XIX. stol., reprezentovaná Raicu Ionescu Rionem (1872–1895), Stefanem Stincaou (1865–1897), Ion Nadeidem (1854–1928) a zejména C. Dobrogeanu-Ghereou (1855–1920), autorem slavného a velmi diskutovaného díla *„Novo-otroctví“*, díla, jež jedni vehementně podporovali a druzí energicky popírali. Dnes, z historického odstupu, autoři přehledu konstatují, že uvedený spis, dlouho připravovaný a pečlivě vypracovaný, odolal času a nadále si zachovává svůj význam, třebaže některé jeho teze, nedostatečně realistické, jsou dnes překonány.

Hodnotný přínos k rozvoji sociologického myšlení v Rumunsku znamenal Cristian Racovski (1873–1941) ve svém spise *„40 let chudoby, otroctví a ponížení“* a Serban Voinea ve své knize *„Oligarchický marxismus“*, v němž kritizuje teze

sociologa Stefana Zeletina o vývoji rumunské buržoazie a podporuje teze Dobrogeanu-Gherea.

V roce 1925 došlo z iniciativy profesorů D. Gustiho a C. Vladescu k obratu v typu sociologických výzkumů v Rumunsku; tehdy začínají přímé a konkrétní výzkumy rumunské sociální skutečnosti na organizované a týmové bázi (spjaté zejména s tzv. Bukurešťskou monografickou školou v čele s D. Gustim).

V období mezi dvěma válkami uveřejnil pozoruhodné sociologické studie H. H. Stahl (nar. 1901) v „*Příspěvcích ke studiu rumunských vesnických lokalit*“ a Al. Claudiu (1898–1962) v práci „*Sociální původ filosofie Augusta Comta*“. V téže době zpracoval Lucretiu Patrașanu (1900–1954), přední ekonom, sociolog a filosof marxisticko-leninského zaměření, své spisy, z nichž se uvádí: „*Století sociálních nepokojů*“, „*Co je rolnický stav*“, „*Základní problémy Rumunska*“, „*Pod těmi diktaturami*“, „*Směry a tendence v rumunské filosofii*“. Tato díla byla uveřejněna před druhou světovou válkou ve formě studii nebo kapitol a v definitivním vydání byla znovu vytištěna po válce.

Na konci XIX. a v průběhu XX. stol. proběhla v rumunské sociologii živá polemika mezi zastánci materialistického a idealistického pojetí společenského vývoje.

Tato situace se diferencovala a prošla nezbytným přeskupením v průběhu 30. až 50. let XX. stol., kdy marxističtí sociologové a velký počet sociologů nemarxistických vedli bok po boku nesmiřitelný boj proti fašistické ideologii, která měla také v Rumunsku své představitele (T. Braileanu, N. Roșu, A. C. Cuza, N. Ionescu, T. Herseni aj.).

V důsledku tohoto boje se upevnily pozice marxistické sociologie, protože byly verifikovány během revoluce jak po stránce praktické, tak po stránce teoretické.

Po osvobození Rumunska se sociologické výzkumy rozvíjely zejména pod patronací Komise pro finanční reformu a ekonomickou stabilizaci (1947–1948) a v letech 1949–1955 pod vedením Státní plánovací komise a Ústřední statistické správy.

Po období přerušení výuky sociologie na univerzitách došlo k novému rozmachu sociologie, jež autoři spojují zejména s příchodem N. Ceaușescu do vedení strany a s jeho projevem v prosinci r. 1965. Marxistická sociologická škola se přeměnila v široké sociologické hnutí, které se projevilo ve všech oblastech země.

Sociologické bádání, organicky spjaté s obecným úsilím o ekonomický a sociální rozvoj země, je organizováno ve všech velkých vědeckých střediscích a zahrnuje jak mladou generaci, tak i generaci sociologů starších.

Filosofickým a ideologickým základem rumunské sociologie je materialistické pojetí dialektiky společnosti. Na této jednotné filosofické bázi se zároveň rozvíjí mnohost sociologických výzkumů, rozmanitých zaměření a badatelských témat, a to v těch formách a modalitách, jež nejlépe vyhovují.

Za těchto podmínek se pokrok sociologického bádání uskutečňuje v rámci intenzivního vědeckého života a na základě otevřené konfrontace názorů.

Pro zaměření rumunské sociologie jsou příznačná témata vědeckých diskusí a konferencí, pořádaných v posledních letech: „Výzkumy o sociologii a urbanismu, nezbytné pro opatření státního operativního plánu“, „Časový rozvrh pracujících a sociální předvídání“, „Zlepšení plánování, organizace a řízení družstevního zemědělství“, „Metody a techniky sociologického výzkumu“, „Problémy pracovní síly“, „Co je sociální oblast“ aj.

Výsledky dosavadních sociologických výzkumů byly uveřejněny v řadě publikací. V mnoha případech se na nich podílejí velmi široké týmy badatelů. Usiluje se rovněž o těsnou spolupráci sociologů rumunských, maďarských i sociologů dalších národností RSR.

Potud úvodní stručný přehled, zpracovaný kolektivem autorů. Z přehledu získáváme určitý celkový obraz o vývoji sociologického myšlení v Rumunsku: od před-sociologického sociálně politického myšlení, ekonomických a historických koncepcí (cestopisy, monografické deskripce sociálních problémů, departementů a lokalit, sociálně politické teorie revolučních demokratů a utopických socialistů) přes pozitivizující sociologie a konstituování Bukurešťské monografické školy na straně jedné a marxistické sociologické školy na straně druhé až ke spojení většiny sociologů v boji proti fašizujícím koncepcím a nakonec – po jisté přetržce ve vývoji sociologie a po nezbytné diferenciaci – ke vzniku jednotného marxistického sociologického proudu, úzce spjatého s aktuálními problémy výstavby socialismu v RSR a s novými impulzy od poloviny 60. let.

Tento vývoj reprodukuje některé obecné zákonnosti geneze, vývoje a proměn sociologie, jež jsou společně řadě socialistických zemí. Zároveň se již na tomto ukazují některé specifické rysy a přínosy vývoje sociologie v Rumunsku. Jedním z nich je významná pozornost, kterou rumunští sociologové věnují analýzám sociální oblasti (zóny, regionu), venkovských lokalit a – šířeji – urbanizačním procesům vůbec. Sociologové se tak snaží vyhodnotit pronikavé společenské přeměny socialistického Rumunvska a přispět k překlenutí a překonání tíhy agrární minulosti. Zajímavý výklad o tom podává např. publikace o urbanizačních procesech v Rumunsku: M. Constantinescu, H. H. Stahl, Ion Dragan, „*Le processus d'urbanisation en Roumanie*“ (Editions Meridiane, Bucarest 1974, 308 stran). Z ní je např. patrné, jak značný problém představuje ještě vývoj vztahů mezi městskou a venkovskou populací: 1930 – 21,4 % : 78,6 %, 1948 – 23,4 % : 76,6 %, 1956 – 31,3 % : 68,7 %, 1966 – 38,2 % : 61,8 %, 1972 – 41,6 % : 58,4 % (str. 109).

Práce shrnuje sedmileté výzkumy měst, oblastí a lokalit, provedené komplexními týmy, v nichž byli zastoupeni sociologové, statistici, ekonomové, demografové, etnografové, lingvisté, geografové, právníci, technici, lékaři atd. Zabývá se teoreticko-metodologickými otázkami (proces urbanizace, jeho historické předpoklady, průběh za socialismu, pojem sociální oblasti), dále sadou speciálních výzkumů a problémů (město–venkov, některé vybrané oblasti a lokality, adaptace na průmyslovou práci, postavení rodiny, sociální mobilita atd.) a dochází k základnímu celkovému závěru, že nejde ani o přímočarou urbanizaci venkovského života, ani o přenesení městských rysů do venkovského kontextu, nýbrž o modernizaci forem života na venkově.

Do okruhu dané problematiky patří např. dvě speciální monografie o procesu urbanizace v oblasti Braşov (*Procesul de urbanizare în Romania – zona Braşov*“, koordinátoři: T. Bogdan, M. Cernea, M. Constantinescu, P. Cristea. Editura Politică, Bucureşti 1970, 430 stran).

Z prací o jiných tématech bychom se ještě zmínili o monografickém sborníku „*Sociální integrace mládeže*“ („*Integrarea sociala a tineretului*“, red. M. Constantinescu, Editura ştiinţifică Bucureşti 1969, 341 stran) a o souboru statí, věnovaných obecné sociologii „*Sociologie generala. Probleme, ramuri, orientari*“ (red. M. Constantinescu, Editura ştiinţifică, Bucureşti 1970, 374 stran).

Pokud jde o institucionální základnu sociologie RSR, uvádějí autoři přehledu o vývoji rumunské sociologie tato základní badatelská střediska: Akademie sociálních a politických věd se zvláštním Střediskem sociologických výzkumů, Sociálně politická akademie „Stefana Gheorghiu“ při ÚV RKS, úzce spolupracující s katedrou sociologie na bukureštské univerzitě, dále Filozofický institut Akademie sociálních a politických věd; jedním z nejstarších a nejaktivnějších pracovišť je sociologická laboratoř na bukureštské univerzitě; vedle ní existuje ještě Sociologická laboratoř města Bukureşti (při městských státních orgánech); specifickou tematikou mládeže se zabývá interdisciplinární Středisko výzkumů problematiky mládeže. Z laboratoří v departementech uvádějí autoři Sociologické středisko v Cluj a Středisko v Iaşi. Při výzkumech oblastí uplatňuje se úzká spolupráce uvedených sociologických středisek se stranickými a státními orgány (např. s oblastním výborem RKS v Dolji).

Významnou roli hraje v posledních letech speciální sociologická revue „*Sociální budoucnost*“ (Viitorul Social). Soustřeďovala se zatím na tyto okruhy problémů: obecné sociologické studie; některé makrosociologické problémy, otázky sociální struktury, vědy, demokracie, politiky; otázky vědy o řízení společnosti; kritické přehodnocení klasického a soudobého sociologického myšlení; otázky sociologické epistemologie a sociálních funkcí sociologie; terénní výzkumy, zejména ze sociologie průmyslu, venkova, kultury, výchovy a mládeže; otázky predikce a plánování.

Naše informace si zdaleka nemůže činit nárok na úplnost a zůstává informací fragmentární. Přesto však považujeme za důležité přispět touto cestou k hlubšímu vzájemnému poznání tradic a soudobé produkce marxistické sociologie zemí socialistického společenství.

Miroslav Ovesný